

Драган Радић

Православни богословски факултет, Београд

Теодор Мопсуестијски као тумач Светог писма

Увод

Један од најзначајнијих представника антиохијске школе, од давнина до данас, нарочито у погледу њеног егзегетског, али и доктринарног становишта, јесте Теодор Мопсуестијски. Последњих деценија двадесетог века богословље овог веома значајног богослова нашло се поново у средишту патристичких и библијских студија¹, и то не само у православном, него и у западном хришћанском свету. Пажња научника усредсређена је на покушају да *тхеолоија* древног јеретика² буде сагледана из другог угла и у новом светлу. То поновно интересовање за богословско и егзегетско дело Теодора Мопсуестијског, приписује се, са једне стране, чињеници да је Теодор оставио иза себе богат и достојан пажње егзегетски рад, и са друге стране, захваљујући проналасцима рукописа појединих егзегетских дела на изворном јелинском језику, али и на сиријском и латинском преводу. Као резултат тих открића потврђено је старо мишљење да је Теодор *човек* — *кључ* за формулисање теологије антиохијске школе. Веома је карактеристично мишљење једног од најеминентнијих православних богослова двадесетог века, оца Георгија Флоровског, који за Теодора каже следеће: „Теодор Мопсуестијски је најтипичнији и најважнији представник антиохијске школе на пољу тумачења Светог Писма. Он са правом може да се окарактерише као најплодоноснији писац те школе. Написао је коментаре на скоро све књиге Светог Писма, давећи се притом критичким истраживањем питања као што су: хронологија и ауторство сваког појединачног библијског списка. Он се често сматра, од стране новијих библиста, као први који је употребио ‘филолошку критику’ при тумачењу Светог Писма“³.

¹ Навешћемо само неке најеминентније научнике који се баве богословском мишљу Теодора Мопсуестијског: А. Mingana, R. Norris, J. Quasten, A. Grillmeier, R. Devreesse, G. Florovsky, J. Romanides, D. Zahoropoulos, M. Anastos, H. Kihn, L. Pirot, H. Swete итд. Веома опширна библиографија књига и чланак већине научника може се пронаћи у чланку професора Јована Романидеса: J. Romanides, “Highlights in the Debate over Theodore of Mopsuestia’s Christology and some suggestions for a Fresh Approach”, *Greek Orthodox Theological Review*, (1959–1960), 140–185.

² Теодор Мопсуестијски је осуђен постхумно на Петом Васељенском Сабору 553. године. Данас је све већи број научника који тврде да је Теодор осуђен на основу једне лажне и непријатељски настројене антологије која се приписује Леонтију Византијском. Више о томе види: J. Quasten, *Patrology*, III, 414–415. Важно је да споменемо име Роберта Девриса, савременог римокатоличког истраживача, без чијих истраживања би било немогуће бавити се богословљем Теодора Мопсуестијског. У свом познатом делу, *Essai sur Théodore de Mopsueste*, он извлачи следећи, врло карактеристичан, закључак: „Да би смо дошли до истините процене Теодорових ставова, када је у питању његово христолошко учење, неопходно је да се одбаци непријатељски настројени фрагменти који се налазе у 66. тому *Patrologia Migne*, и да прибегнемо пријатељским изворима и сиријским преводима богословских дела Теодора Мопсуестијског“. Devreesse R., *Essai sur Théodore de Mopsueste*, *Studi e Testi* 148, Citta del Vaticano, 1948, 277.

³ Florovsky G., *The Byzantine Fathers of the Fifth Century*, vol. VII, Vaduz 1987, 197. Од многих признања исказаних од стране историчара издвајају се речи историчара Донера, који бележи следеће: „Теодор Мопсуестијски је круна теолошке школе у Антиохији. Ширина његовог знања, оштроумност и снага карактера, уз његов непрекидан труд и рад на пољу учења Цркве и многих теолога тог периода, дала

Имајући у виду да постоји врло мали број, како код нас, тако и код западних библијских истраживача, научних радова који се баве библијско-егзегетским изучавањем Теодора Мопсуестијског⁴, наше истраживање биће усредсређено на егзегезу Светог Писма, а не на Теодорову христологију⁵. То истраживање биће базирано искључиво на аутентичним и до нас доспелим Теодоровим делима. Пре него што пређемо на конкретно излагање, предочићемо, у кратким цртама, Теодорове основне биографске податке и навешћемо његова најважнија богословско-егзегетска дела, која се налазе у 66. тому *Patrologia Migne*, али и многа дела откривена крајем 18. и почетком 19. века.

1. Живот Теодора Мопсуестијског

Теодор је рођен у Антиохији, у утицајној и вероватно хришћанској породици, око 350. године⁶, и био је ученик Диодора Тарсијског. Изучавао је реторику и књижевност код чувеног софисте и ретора Ливанија где упознаје светог Јована Златоустог и са којим постаје пријатељ. Пре него што је напунио двадесет година, по наговору Јована Златоустог⁷, напушта класично образовање и прикључује се аскетској заједници — *Аскииџириону* коју је водио Диодор⁸, који је поставио основне темеље теолошко-егзегетском правцу који се данас у науци конвенционално назива Антиохијска катихетско-егзегетска школа⁹. Уздрман очевом смрћу, он напушта такав начин живота и одлази из заједнице, али се доцније, захваљујући Јовану Златоустом који му је упутио два писма, поново враћа у заједницу и аскетском начину живота¹⁰. По одласку Диодора у Тарс, Теодор Мопсуестијски постаје најпознатији егзе-

му је, не без разлога, назив „Magister Orientis“. Dorner J. A., *History of the development of the doctrine of the person of Christ*, Div. II, Vol. I, 1862, 50.

⁴ Навешћемо само пар радова који обрађују наведену тему: Greer R., *Theodore of Mopsuestia: Exegete and Theologian*, London 1961; Pirot L., *Louvre Exégétique de Theodore de Mopsueste*, Paris 1913; Bultman R., *Die Exegese des Theodor von Mopsuestie*, Stuttgart 1984; Ζαχαροπούλου Δ., *Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας ὡς ἐριμηνευτής τῶν Γραφῶν*, Αθήνα 1999.

⁵ Опширније о Теодоровој христологији види у: SULLIVAN A., „The Christology of Theodore of Mopsuestia“, *Analecta Gregoriana*, 82, (1956), 280–311.

⁶ О животу и делима Теодора Мопсуестијског највише података црпимо на основу двеју посланица светог Јована Златоустог које су упућене *Палом Теогору* (*Ad Theodorum lapsum*, PG 47, 277–316) и на основу *Црквене Историје* блаженог Теодорита Кирског (PG 82, 1277A). Више о животу и делу Теодора Мопсуестијског види: Florovsky G., *The Byzantine Fathers of the Fifth Century*, vol. VII, Vaduz 1987, 195–197. Такође: Χρήστου Π., *Πατρολογία Δ'*, Θεσσαλονίκη 1989, 413–422.

⁷ Сократ Схоластик, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI, 3.

⁸ Антиохијска школа је у личности Диодора Тарсијског спознала једног од својих највећих богослова и библијских научника. У његово време Антиохијска школа је доживела процват и ушла у златни период свог постојања. Диодор је био веома образован и познавао је врло добро класичну јелинску филозофију, коју је изучио у Атини, где је студирао заједно са Василијем Великим, Григоријем Богословом и Јулијаном Отпадником. О његовом класичном образовању много се говорило још од давнина. Блажени Јероним, у свом делу *De Viris Illustribus*, тврдио је да Диодор није познавао класичну филологију: „Igonratiam speculum litterarum“. Наведено дело PL 23, 749B. Више о животу Диодора Тарсијског види: Παλαδόπουλου Σ., *Πατρολογία Β'*, Αθήνα 1999, 556–566.

⁹ Антиохијска катихетско-егзегетска школа, за разлику од Александријске школе, у својој почетној фази (око 260) није била установа, него тек доцније, она под окриљем Диодора Тарсијског постаје школа у правом смислу те речи. Припадници Антиохијске школе су придавали већи нагласак, када је реч о егзегези Светог Писма, литерарно-историјском значењу (али не и искључиво), док су се александринци посвећивали више проучавању алегоричког и анагошког смисла Светог Писма трудећи се да открију у њему онај дубљи, скривени смисао.

¹⁰ Јован Златоустим, *Ad Theodorum lapsum*, PG 47, 277–316. Теодор је био и остао доживотни пријатељ са Јованом Златоустим, чак и када је Јован боравио у изгнанству. Свети Јован Златоустим је у једној посланици, написаној у изгнанству, изразио благодарност према Теодору, због његове истинске љубави и пријатељства. Види: Јован Златоуст, *Επιστολή 212*, PG52, 669A. Види такође: Созомен, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 8,2.

гета у Антиохији посвећујући се у потпуности овој активности до краја живота. Антиохијски епископ Флавијан рукополаже га 383. године у чин презвитера. У Антиохији је Теодор веома марљиво радио на тумачењу Светог Писма и на заштити Православља од стране јеретика, како аријанизма тако и аполинаризма. После извесног времена преселио се у Тарс, како би био у близини свога учитеља Диодора.

После његовог познатог списка *О Овајлоћењу*¹¹, који је нажалост изгубљен, постаје веома познат у црквеним круговима и Црква га одређује да као теолог 392. године учествује на Сабору у Анзарабу, у Киликији, на којем се водила расправа са епископима мекедонијанцима. Да би расправа могла да се води на истом нивоу јерархијског достојанства, Теодор је изабран за епископа. После великог успеха на том Сабору, Црква му додјељује епископску катедру Мопсуестије, у Киликији, на којој остаје 36. година, све до краја живота¹². Све време свог епископског деловања посветио је егзегетском раду и пастирским бригама.

Када је реч о његовом богословском раду, Теодор је доживео сличну судбину као и његов учитељ Диодор. Врло је карактеристично да Теодора за време његовог живота на Истоку нико није оптуживао за јерес. Штавише, он је умро у миру и сви су га се сећали са поштовањем. По сведочењу блаженог Теодорита Кирског, Теодор је сматран и називан као „проповедник истине и учитељ Цркве“¹³. „Његово име беше славно на Истоку и његовим делима сви су се многи дивили“, примећује свети Кирило Александријски. Кирилов напад на Теодора после Трећег Васељенског Сабора 431. године¹⁴, на Истоку је дочекан са бурним негодовањем. То је само потврдило колико је тип Теодоровог богословствовања одговарао религиозним идеалима „источних“¹⁵. Карактеристично је мишљење једног од најфанатичнијих Теодорових непријатеља, Леонтија Византијског, који каже: „у то време Теодор Мопсуестијски је цело Свето Писмо протумачио и у великој части се упокојио и многи су му похвалне говоре писали“¹⁶.

За живота је, дакле, био поштован и цењен, а после смрти је као представник антиохијске школе био оптуживан као претеча несторијанизма, те као такав осуђен, 125. година након упокојења, на петом Васељенском Сабору 553.¹⁷ године, због

¹¹ О овом Теодоровом делу у старини се много говорило. Тај познати и врло важан спис пронађен је у једном рукопису у сиријском преводу 1905. године, али се, нажалост, услед догађаја Првог светског рата негде неповратно изгубио. Види: Devreese R., *Éssai sur Théodore de Mopsueste, Studi e Testi 141*, 44–48.

¹² Теодорит Кирски, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 5, 40.

¹³ Теодорит Кирски, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 5, 40.

¹⁴ Кирило Александријски је после осуде Несторија на Васељенском Сабору 431. године у Ефесу, почео да оптужује Теодора Мопсуестијског као претечу Несторијанизма. Његово познато дело, које није у потпуности сачувано, него само фрагментарно, *Προτίησις Διοδόρου и Теодора* управо о томе сведочи. Види: Кирило Александријски, *Κατὰ τοῦ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου*, PG 77, 340^A.

¹⁵ Флоровски Г., *Источини оци иепош века*, стр. 13. На Западу је Теодор сматран као отац и претеча Пелагијанизма. Нажалост, веома важан спис, на основу којег је Теодор оптуживан за Пелагијанизам, *О источном греху*, је изгубљен. Види: Marius Merkator, *Liber subnotationum*, PL 48, 109A.

¹⁶ Леонтије Византијски, *Σχόλια*, PG 86, 1221A. Кључна личност за осуду Теодора Мопсуестијског јесте управо Леонтије Византијски. Он је, по налогу цара Јустинијана I, саставио 543. године познати документ *Три појавља*, који је касније усвојен као званични акт Петог Васељенског Сабора. У том документу је Теодор Мопсуестијски осуђен као јеретик. Више о *Три појавља* види: Феϊδάς Β., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, Ἀθήνα 1994, 701–708.

¹⁷ О Теодоровој осуди на основу докумената Петог Васељенског Сабора и о Три Поглавља видети: Mansi IX, 368–388, (српски превод Радомир Поповић, *Васељенски сабори — одабрана докуменџа*, 103–107). Као што смо већ напоменули у уводном делу, извесни римокатолички истраживачи дела Теодора Мопсуестијског доказали су да је Пети Васељенски Сабор засновао своју осуду на једној непријатељској и лажној флорилегији. Када се фрагменти те лажне збирке упореде са аналогним текстовима недавно пронађених Теодорових дела, уочава се да ти текстови садрже омашке, намерне измене и скраћивање. То се може приметити приликом сваког упоређивања текстова и то сведочи да не треба да се превидише

чега су скоро сва његова дела неповратно изгубљена. Ипак, на сву срећу, сачувана су нека од његових дела и то углавном његови коментари на књиге Светога Писма, на основу којих и можемо да говоримо о њему као тумачу, док су скоро сва његова догматска дела заувек изгубљена.

2. Дела

Теодор Мопсуестијски припада броју најзнаменитијих егзегета древности. Свој списатељски рад започео је одмах по завршетку студија у *Аскијириону* и наставио га је кроз цео свој овоземаљски живот. Његов списатељски рад постао је познат и ван граница његове епископије, а поједина дела су, још за време његовог живота, превођена на Сиријски језик¹⁸. За Сиријске богослове и библисте Теодор је пре Трећег Васељенског Сабора, али и после њега, био и остао познат као *Мефескана* (велики тумач Писама)¹⁹. По речима светог Кирила Александријског: „постоје многа дела великога Теодора Мопсуестијског против Аријева и Евномијева јереси, као, такође, и многа друга дела која тумаче и објашњавају Еванђелске и Апостолске списе“²⁰. Један од највећих непријатеља Теодора Мопсуестијског био је Леонтије Византијски. Он је, по налогу цара Јустинијана, саставио једну лажну антологију, на основу које је, као што је речено, Теодор осуђен 553. године. Он, дакле, у том делу, говорећи о Теодоровом егзегетском раду, врло оштро критикује Теодора због тога што је, по његовим речима, „почео већ са 18. година да погрдно тумачи Свето Писмо у својим делима“²¹.

Теодоров егзегетски рад може да се подели у три фазе. По мишљењу једног од значајнијих истраживача Теодоровог егзегетског рада, J. Vosté-a: „први период је посвећен у потпуности егзегези Старога Завета и обухвата период све до 383. године, када је био презвитер. Други период обухвата године од 383. до 400. када се Теодор као Епископ бавио писањем богословских дела. Трећи период започиње од 400. године и у том периоду Теодор се бави егзегезом Новозаветних списа. У време тог трећег периода написао је и Коментаре на Јова и Књигу Проповедника“²².

2.1. Коментари на књиге Старог Завета

Теодор је, дакле, протумачио готово све књиге Старога и Новога Завета. Нажалост, многа дела данас нису сачувана. Навешћемо само она која су бар фрагментарно сачувана и нама доступна. Од књига Старога Завета Теодор је протумачио следеће: 1. *Коментари на књигу Постања*²³. Ово дело је само делимично сачувано, тј. само прве три главе књиге Постања. Сви коментари су засновани искључиво на историјско-

ослањамо на остале сачуване текстове који се налазе у 66. тому Мињеове Патрологије, јер они не приказују аутентичну мисао Теодора Мопсуестијског. Види у: J. Quasten, *Patrology*, III, 414–415.

¹⁸ На преводу његових дела радила су тројица његових ученика, на челу са управником богословске школе у Едеси Ивом Едеским, док су имена друге двојице ученика остала непозната.

¹⁹ Assemani S. Josef, *Bibliotheca Orientalis*, Rome 1762, vol. III, 19,30. Ту се, такође, налази веома важна следећа информација о Теодоровом списатељском раду: „Мефескана је написао четрдесет и један том“. Ibid. 19.31.

²⁰ Ibid. 67, 589A. Теодор Мопсуестијски је, као што смо рекли, био у добрим односима са Светим Кирилом Александријским све до 431. године. То се најбоље да видети из чињенице да је Теодор посветио Кирилу своје дело *Коментари на књигу Јова*.

²¹ Леонтије Византијски, *Κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Εὐτυχιανῶν*, PG 86, 1364C.

²² Vosté J., „La chronologie de l'activité littéraire de Theodore de Mopsueste“, *Revue Biblique*, XXXIV (1925), 78.

²³ Сачуване прве три главе коментара на књигу Постања налазе су у: Devreesse R., *Essai sur Théodore. Studi e Testi 141*, Città del Vaticano, 1948, 8–24.

граматичкој методи. 2. *Коменџари на књију Изласка*²⁴. И ово дело је само фрагментарно сачувано. Конкретно, сачувани су коментари на стихове 25, 8–20 (о Кивоту Завета), затим 25, 23–29 (о трпези приноса) и 25, 30–38 (о седмобраком свећњаку). 3. *Коменџари на Псалме*²⁵. Ово дело се сматра Теодоровим првенцом на пољу тумачења Светог Писма. Дело је настало, највероватније, одмах по завршетку студија у Аскитириону. Било је дуго времена изгубљено али је на чудесан начин пронађено почетком двадесетог века у Амвросијанској библиотеци у Милану. Податке о овом делу налазимо код самог писаца. У делу *Коменџари на дванаест малих Пророка*, Теодор се врло често позива на поменуто дело и упућује читаоца на њега. 4. *Коменџари на 12 малих пророка*²⁶ су једино дело које је у потпуности сачувано и до нас доспело на јелинском изворнику. Заувек су изгубљени *Коменџари на Велике Пророке*, *Коменџари на књију о Јову*, *Коменџари на књију Пројоведника*, *Коменџари на Песму над Песмама*. Важно је да споменемо да на основу докумената Петог Васељенског сабора Теодор не прихвата неке старозаветне књиге као канонске. Тако на пример *Књију о Јову* сматра паганском декламацијом, док *Песму над Песмама* сматра Соломоновом световном љубављу, коју је певао некој египатској принцези²⁷.

2.2. Коментари на књиге Новог Завета

Теодор се показао и као врло добар егзегета Новог Завета. Од Еванђеља до нас су доспели само *Коменџари на Еванђеље њо Јовану*²⁸. Првобитно је дело пронађено на сиријском преводу, а потом, доста касније, R. Devreesse је успео да пронађе и да изда 144. странице на изворном јелинском језику. Коментари на изворном јелинском језику су опстали захваљујући томе што су били приписивини другим светим Оцима. *Коменџар на Мајшејево Еванђеље* није сачуван у целости, али су до нас доспели поједини фрагменти који се налазе у *Patrologia Migne*²⁹. Када је реч о *Коменџарима на Лукино Еванђеље* они су потпуно изгубљени. Међутим, у једном другом Теодоровом делу, Коментари на 1 и 2 посланицу Тимотеју³⁰, он говори о генеалогии Исуса Христа, упућује читаоце на своја дела по Матеју и Луки, која су раније написана. У *Patrologia Migne* налази се врло мали број фрагмената Теодоровог дела *Коменџар на Еванђеље њо Марку*³¹. Теодор је по свему судећи протумачио и Дела Апостолска. Нажалост, и ово дело је у потпуности изгубљено, изузев једног стиха 2, 28, који се наводи у документима Петог Васељенског Сабора³². Најзначајније

²⁴ Ibid. 25–27.

²⁵ Теодор Мопсуестијски, *Ἑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PG 66, 648–697A. R. Devreesse је врло успешно сакупио све делове овога дела и издао један веома обиман том. Коментари су већином на јелинском језику, а има их и на латинском преводу. Види: Devreesse R., *Le Commentaire de Théodore de Mopsueste sur les Psalms (I–LXXX)*, *Studi e Testi* 98, Città del Vaticano, 1939.

²⁶ Теодор Мопсуестијски, *Ἑπόμνημα εἰς τοὺς Δώδεκα Προφήτας*, PG 66, 123–632.

²⁷ Више о документима Петог Васељенског Сабора види: Mansi, IX, 223.

²⁸ Теодор Мопсуестијски, *Ἑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, у Devreesse R., *Éssai sur Théodore de Mopsueste, Studi e Testi* 141, Arpentine, 290–419. Ово теодорово дело је првобитно пронађено на сиријском језику у библиотеци сиро-халдејског манастира Светога Георгија 1868. године, од стране G.E. Khayyat-a, али је издато од стране Jean V. Chabot-a, 1897. године. Много година доцније, 1940. године, J. Vosté је превео цело дело са сиријског на латински језик. Види: Vosté M. J., *Theodori Mopsuestini commentaries in Evangelium Iohannis apostoli. Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, scriptores Syri*. Louvain, 1940.

²⁹ Теодор Мопсуестијски, *Ἑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαίον Εὐαγγέλιον*, PG 66, 703–713. Види: Devreesse R., *Éssai sur Théodore de Mopsueste, Studi e Testi* 141, 36–38.

³⁰ Теодор Мопсуестијски, *Comentarii in epistolas eati Pauli*, изг. H.B. Swete, vol. II, 74 и 138.

³¹ Теодор Мопсуестијски, *Ἑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον*, PG 66, 713–716.

³² Mansi, 537. Ernst von Dobschütz је 1898. године објавио Коментаре на Дела Апостолска који, по свој прилици, припадају Теодору Мопсуестијском, мада се не може са великом сигурношћу тврдити. Више о томе виду у: Ernst von Dobschütz, *The American Journal of Theology*, Vol. 2, No. 2. 1898), 353–387.

дело, када је у питању егзегеза Новозаветних текстова, јесте *Коментари на Павлове посланице*. Пре њега само је Ориген протумачио све Павлове посланице, као, такође, и његов пријатељ Јован Златоусти. Велики део коментара на ове посланице сачуван је на чудесан начин на латинском преводу из петог века, захваљујући чињеници да су приписивани светом Амвросију Медиоланском. Постоје, такође, и друга два тома фрагмената, која је Н. В Swete пронашао у кодексу Coislin 204, а потом и издао 1880–1882³³. Такође важан део Теодорових коментара на Павлове посланице Римљанима, 1 и 2 Коринћанима и Јеврејима³⁴, пронашао је и издао Karl Staab 1933³⁵. Од Саборних посланица Теодор је за канонске сматрао само Јаковљеву, 1 Петрову и 1 Јованову, док је остале сматрао не канонским списима Новог Завета. Откривење је такође сматрао не канонским списом, као усоталом и сви Антиохијци.

2.3 Домајско-пастирска дела

Изузев коментара на књиге Старога и Новог Завета Теодор је писао и догматско-пастирска дела. Једно од његових важнијих догматских дела јесте већ споменуто дело *О Овайлоћењу*³⁶, које је настало много пре избора у Епископско достојанство. У њему Теодор оповргава и бори се против Аријевог, Евномијевог и Аполинаријевог учења. Данас постоје многи фрагменти на јелинском, латинском и сиријском језику. Леонтије Византијски у свом делу *Против Несторијанаца и Евтихијанаца* наводи 29. фрагмената из поменутог Теодоровог дела. Поред овог дела, важно је да споменемо и његове *Катихетске беседе — омилије*³⁷, које су такође сачуване на сиријском, а потом преведене енглески и француски³⁸ језик. Теодор је Катихетске беседе написао за време свог презвитерског служења у Антиохији, између 388–392. године. Теодор је писао и полемичка дела против Аполинариста, Против Евномија, Против Македонијанаца. Важно је, такође, да споменемо и Теодорово дело *О Алеторији и Историји* које нажалост није сачувано.

3. Теодор као егзегета

Теодор Мопсуестијски је био уведен у тајне ерминевтичких метода унутар околне *Аскиириона* и његов егзегетски рад се одликовао блиставим познавањем Светог Писма. Био је један од најеминентнијих представника Антиохијске школе. По мишљењу многих савремених библијских научника нико од црквених Отаца не може да се упореди са Теодоровим граматичко-историјским ерминевтичким мет-

³³ Swete B.H., *Theodori episcopi Mopsuestini in epistolas beati Pauli comentarii*. Vol. I. *Introdaction, Galatians-Colossians*, Cemridge 1880. Такође: Swete B.H., *Theodori episcopi Mopsuestini in epistolas beati Pauli comentarii*. Vol. II. *Thesalonians — Philemon*, Cemridge 1882.

³⁴ Теодор је, као и сви други Антиохијски богослови, прихватао Павлово ауторство Посланице Јеврејима. Види Теодоров Пролог тумачења посланице Јеврејима у: Karl Staab, *Pauluskomentare aus der griechischen Kirche, aus katnenhandschriften gesammelt und herausgegeben*, Münster, 1933, 200.

³⁵ Karl Staab, *Pauluskomentare aus der griechischen Kirche, aus katnenhandschriften gesammelt und herausgegeben*, Munster, 1933, 113–212.

³⁶ О детаљним информацијама о овоме делу види: Devreesse R., *Éssai sur Théodore de Mopsueste, Studi e Testi* 141, 44–48.

³⁷ Катихетске беседе је пронашао и издао језуит Alfons Mingana на сиријском језику, а потом их превео на енглески и издао у два тома: а.) Mingana A., *Commentary of Theodore of Mopsuestia on the Nicene Creed*, Woodbrooke Studies, 5. Cambridge 1932; б.) Mingana A., *Commentary of Theodore of Mopsuestia on the Lord's Prayer and on the Sacraments of Baptism and the Eucharist*, Woodbrooke Studies, 6. Cambridge 1933.

³⁸ Tonneau R., *Les Homelies Catechetiques de Théodore de Mopsueste*, Studi e Testi 145, Città del Vaticano, 1949. Важно је да споменемо да је Томислав Зденко, професор Загребачког Католичког богословског факултета, превео Катихетске беседе на хрватски језик. Види: Teodor Mopsuestijski, *Katehetske Homilije*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb 2004.

одама и његовом оригиналношћу ставова. Његови коментари су, са једне стране, потпуно ослобођени од реторике и беседништва, а, са друге стране, он систематски избегава симболизме и алегорију. Он је био и остао главни ауторитет за сиријске Несторијанце. При свом егзегетском раду Теодор је пажљиво ишчитавао текст извора и удубљивао се у схватање његовог садржаја. Чврсто се држао историјског смисла, тако да га неки теолози с правом називају «првим рационалистом» и оснивачем критичке методе која се до данас одржала³⁹.

Иако његова епоха није била позната по објективности и независном изучавању Светог Писма, Теодорова сачувана дела нам пружају једну веома истанчану слику о њему као аутентичном тумачу. Читаоца његових дела задивљује његова објективност, проницљив суд, академска слобода и независност од закључака претходних отаца и црквених писаца, посебно оних који су били под утицајем корифеја александријске школе, Оригена. Нажалост, дела његовог учитеља Диодора Тарсијског нису сачувана⁴⁰, како бисмо били у могућности да проникнемо дубље у ту тематику и проверимо да ли је Теодор верно следио егзегетске ставове и методе свог учитеља и колико је био дубок његов утицај на Теодора. Теодоров егзегетски метод је данас од скоро свих окарактерисан као анти-алегоријски метод⁴¹. Његово изгубљено дело *О Алејорији и Истјорији* је написано у полемичком духу са циљем да оспори Оригена и његов ерминевтички метод — алегорију⁴². Управо због те противстављености александријској школи, у погледу методе тумачења, антиохијска школа је постала позната и карактеристична у историји Цркве⁴³.

Критичко — ерминевтичка начела на којима је утемељен Теодоров егзегетски метод сазнајемо, углавном, на основу његова два сачувана дела: *Коментари на Псалме* и *Коментари на Дванаест малих Пророка*. Оба дела су написана на самом почетку његовог библијског изучавања. Његово дело *Коментари на Дванаест малих Пророка* не садржи много теоретских и практичних информација о његовој егзегетској методологији. Стога ћемо се, углавном, ограничити на његово дело *Коментари на Псалме*, не изузимајући и друге до нас недавно доспеле, врло важне и вредне, егзегетске радове.

³⁹ Види: Татакис В., *Истјорија Византијске Философије*, Врњачка Бања 1996, 21.

⁴⁰ „Диодор Тарсијски се мора сматрати првим правим представником ове „школе”, пре свега због чврстине његовог теоријског опредељења за дословно тумачење, насупротив алегорији, као и због доследности са којом је примењивао своја методолошка начела у својој егзегези. Диодор је написао једно дело *О разлици између алејорије и ѿејорије*, које је изгубљено, у којем је разрадио своја методолошка начела о свом тумачењу. Нестанак, међутим, готово свих његових дела не допушта нам да га на прави начин просуђујемо, нити са библијског, нити са доктринарног становишта. Ипак, недавно издање једног дела његових *Тумачења Псалама* омогућава нам да га упознамо као егзегету, те на основу овог увида постаје јасно колико је дубок био његов утицај на Теодора“. М. Simonetti, „Theodore of Mopsuestia“, *Handbook of Patristic Exegesis*, 2 vol. Leiden: Brill-Boston 2004, 783.

⁴¹ Интересантно је да су скоро сви Антиохијски богослови у својим делима говорили против механичке алегоријске методе. Јован Златоуст алегорију назива „поругом“. Чак и најконзервативнији од свих по питању библијских тема, Теодорит Кирски, избегава да користи термин „алејорија“. Он радије употребљава уместо њега израз „духовно тумачење“.

⁴² „Ориген и александријска школа су тражили суштину вере у духу (пнеџца) Светог Писма, док је антиохијска школа суштину тражила у слову (урџца) Светог Писма. Садржај Светог Писма по Оригену је трострук: пре свега у њему постоји плотски садржај — онај што произилази из слова Светог Писма, затим следи психолошки садржај — односно морални, и на крају духовни — који је једини мистички и пророчански и који само савршен човек може да докучи“. Татакис В., *Истјорија Византијске Философије*, Врњачка Бања 1996, 22.

⁴³ Главни представници антиохијске школе, поред Лукијана Самосатског и Диодора Тарсијског били су: Теодор Мопсуестијски, Јован Златоусти, Несторије, Августин и Теодорит Кирски, који је умео са једне стране да избегне претеривања алегориста, а са друге стране рационалистичка застрањивања Теодора Мопсуестијског. Види: Татакис В., *Истјорија Византијске Философије*, Врњачка Бања 1996, 21.

Основна особеност егзегетског рада Теодора Мопсуестијског, као уосталом и скоро свих других представника антиохијске школе, јесте у томе што се он, у свом егзегетском раду, трудио да се што је могуће брижљивије држи самога текста Светога Писма, одбацујући егзегезу алегоричара, која није ништа друго до гомила измишљотина. Он је при том захтевао да се акценат ставља на граматички смисао речи. Он је сматрао да ће му искључиво граматичко-историјско проучавање текста омогућити да се уздигне до теорије, а када се једном домогне теорије, више ће пажње обраћати на етички и историјски елеменат, остављајући по страни мистички смисао⁴⁴.

Као што смо напоменули Теодор се, у *уводу* који уобичајено претходи сваком тексту егзегезе, усредсређује на теме и питања опште природе, која су се постављала пред њега у оквиру тумачења. Реч је о изузетно значајним уводима због тога што је њихов садржај усмерен ка разумевању посебних одлика разматраног текста. У том смислу, *уводи* који претходе тумачењима пророчких текстова имају сасвим различит тон од оних који претходе Павловим текстовима или Јовановом Еванђељу. Баш у овом делу тумачења Теодор најјасније показује способност за разумевање библијског текста на историјски начин, што модерне егзегете препознају као најособенији и највреднији аспект његове егзегезе⁴⁵.

Пошто би на тај начин утврдио особени вид свог тумачења, Теодор би даље прелазео на аналитичко разматрање текста. Према канонима граматичког тумачења, којима је, такође, одговарала пракса философског начина тумачења, у овој фази наступа текстуална критичка анализа. Ипак, изгледа да Теодор није обраћао много пажње на овај аспект тумачења. У *Тумачењу Дванаесџ малих Пророка* — једином делу које је доспело до нас у целости у изворном јелинском оригиналу, постоји, свеукупно гледано, врло мало примера текстуалног разматрања, те читалац не налази прибежиште изван тумаченог текста, а то је увек превод Седмдесеторице, нити код других грчких преводилаца. Позивања на јеврејски текст и сиријски превод крајње су ретка⁴⁶, али ипак постоје. За разлику од Теодорита Кирског који је у случајевима не разумевања текста Септуагинте прибегавао Оригеновој *Хексаџили*, Теодор Мопсуестијски је следио другачији метод. Он је у случају да неки стих није био довољно јасан прибегавао трима другим јелинским преводима у издању

⁴⁴ Види: Татакис В., *Историја Византијске Философије*, Врњачка Бања 1996, 23. „Антиохијска школа радије тражи људски елеменат у Светом Писму, а да то, можда, ни не примећује. Њен рад научно је веома значајан. Са религијске стране, међутим, није. Свето Писмо се не може разматрати само у духу ове методе, а да се не изложимо опасности да спис у коме је похрањена реч Божија истражујемо у истом духу као и људски спис, тј. да се не упадне у замку научног рационализма. Рационалистичка склоност антиохијаца очитовала се на начин колико жив толико и јасан у односу на јереси које су изазвале христолошки проблем“. Ibid. 23.

⁴⁵ Ζαχαροπούλου Δ., *Ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας ὡς ἐριμνευτής τῶν Γραφῶν*, Ἀθήνα 1999, 267.

⁴⁶ Постоје различита мишљења о томе да ли је Теодор познавао јеврејски језик или не. По једнима он је познавао савршено јеврејски језик и при тумачењу старозаветних текстова користио је искључиво јеврејски оригинал. По другима, Теодор је врло штуро познавао јеврејски језик. По мишљењу Захаропулоса „јеврејски језик за Теодора је био terra incognita, као уосталом и за већину Отаца Цркве. Могли бисмо навести мноштво примера који иду у прилог овој тврдњи, али задовољимо се само једним примером, који је врло карактеристичан и показује Теодорово не познавање јеврејског језика. У свом делу *Коментари на пророка Софонију* он се бави значењем имена пророка Јоне, но пошто није познавао значење тог имена он се распитао код неких Сиријаца, вероватно клирика, који су му рекли да име Јона значи „голуб“, и одмах у наставку чуди се Сиријцима називајући их изванредним митолозима. Међутим, Сиријци су дали правилно значење речи Јона, јер оно заиста и на Јеврејском и на Сиријском значи исто, с обзиром да су оба семитски дијалекти. И поред чињенице да се руга Сиријцима, он у наставку нигде не износи своје мишљење о значењу имена Јона. Чак ни у делу *Коментари на пророка Јону* он се не бави тим питањем“. Ζαχαροπούλου Δ., неведено дело, 213–214.

Симаха. Та три превода, Симахов, Акилин и Теодотионов, били су за Теодора само енциклопедија која му је пружала текстуалне информације, које готово никад није прихватао, него је остајао веран тексту Септуагинте⁴⁷. За разлику, дакле, од тумачења старозаветних текстова, у његовим тумачењима апостола Јована и Павла, готово да нема ни трага критицизму ове врсте.

Аналитичко тумачење текста традиционално је захтевало, и у паганским и у хришћанским круговима, поделу анализираног текста на премисе мање или веће дужине, а потом је следило детаљно објашњавање сваког израза. Током објашњавања, неки изрази премисе могли су бити поново размотрени ради веће јасноће објашњења. Таква је очигледно била и Теодорова пракса, са извесним необичностима које завређују пажњу⁴⁸. Један пример биће довољан да илуструје ланчану егзегетску структуру. Закључујући тумачење Гал. 1, 6, Теодор запажа:

„И пошто изгледа да он не допушта да може бити неко друго јеванђеље, он [Павле] додаје: ‘Али нема другог’ (1, 7). У ком смислу он каже ‘друго’? ‘Које није друго, само што вас неки збуњују и хоће да изврћу јеванђеље Христово’ (1, 7). Он тврди да је друго јеванђеље извртање јеванђеља. Онда, против оних који су сматрали да треба да му супротставе личности апостола, изриче: ‘Али ако вам и ми’ (1, 8), да би показао како им се он не супротставља, него потврђује слободу, ван које сматра да чак ни он ништа не вреди, на основу чега, још више наглашавајући, каже: ‘... Или анђеос са неба’ (1, 8). Он додаје ‘с неба’ како би се разумело да чак ни достојанство места повезаног са личношћу не може бити на истом нивоу са истином“⁴⁹.

У једном одељку *Тумачења Јеванђеља њо Јовану*⁵⁰ Теодор примећује да је задатак егзегете да објасни тешко разумљиве изразе у библијском тексту, не правећи притом широке дигресије које су допуштене у свештеничкој проповеди. Заиста, главна одлика Теодорових тумачења, која су дошла до нас, јесте изузетна сажетост израза. Он даје суштинска објашњења, не без извесног доктринарног разјашњавања где је то сматрао неопходним, али притом избегава било какву глагољивост и прекомерне дигресије које су биле типичне за Оригенова тумачења и за александријску традицију уопште. Теодор је при тумачењу библијских текстова трудио се, задржавајући уобичајену сажетост својих објашњења, да свој егзегетски дискурс учини језгровитијим, флуидним и повезаним, избегавајући да га расцепка на сувише ситне делове. Због тога он много пута неке изразе из Еванђеља не даје у целисти него их парафразира и на тај начин даје алузију на њих у току објашњавања. Тако на пример у тумачењу Јн. 4, 20. он каже следеће: „Али ви, од давнина, полагате право на то да је Јерусалимска гора обиталиште Божје“⁵¹. Та сажетост и па-

⁴⁷ „На основу тумачења његовог дела *Тумачење Псалама*, у мери и на начин на који је то реконструисао Деврес (Devresse), може се уочити да се Теодор позивао на друге преводиоце, на Симаха више него на Акилу и Теодотиона“. Види: Ζαχαροπούλου Δ., *Ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας ὡς ἐρμηνευτής τῶν Γραφῶν*, Ἀθήνα 1999, 202.

⁴⁸ „Ориген и Дидим, а већ и Иполит пре њих, беху уобичајили да следе премису, која је такође могла бити прилично дуга, примењујући такво тумачење у којем је низ премиса и објашњења формирао самодовољну структуру, коју је следила друга слично самодовољна структура итд. Овај метод структурирања тумачења добро је представљен и код Теодора. Са друге стране, ако не, заправо, у још већој мери, он више воли отворенију структурну форму тако да тумачење које следи премису, која је сама највећим делом кратка, заиста врло кратка, води у свом закључку директно у следећу премису итд. На тај начин, он поставља низ међусобно повезаних премиса и објашњења“. Види: М. Simonetti, „Theodore of Mopsuestia“, *Handbook of Patristic Exegesis*, 2 vol. Leiden: Brill-Boston 2004, 809.

⁴⁹ Swete В.Н., *Theodori episcopi Mopsuestini in epistolas beati Pauli comentarii. Vol. I. Introduction, Galatians-Colossianas*, Cernridge 1880, 2.1.

⁵⁰ Теодор Мопсуестијски, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο*, CSCO II, 6, 2.

⁵¹ Теодор Мопсуестијски, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο*, CSCO 116, 44.

рафразирање библијских текстова су најкарактеристичнија врста тумачења одељка текста. То се најбоље да видети на примеру тумачења Посланице Галатима где читамо следеће: „Као што смо већ рекли, и сада ојетш велим: ако вам неко иројоведа јеванђеље друкчије нешо иримистше, анатшема да буге!“ (1, 9). Ако сви, било да сам шо ја — каже он — било да су шо невидљиве силе, нишишавни смо у иорешењу са истином која вам је већ објављена. Затим, настшављајући да се драни, како би иоказао да је овако иоворио да би одбранио истиину, а не да би иридао важности онима који му се суйрошсшављају, он вели: ‘Зар ја сад настшојим да људе иригодијем или Боиа? Или ииражим да људима уиађам?’ (1, 10). И иоказујући самим чињеницама да се овим не бави, он догаје: ‘Јер кад дих још људима уиађао, не дих дио слуиа Христшов’ (1, 10). Ја сам шако уиађао људима онда кад сам радио у име целої Закона. А сад шо смаишрам безвредним јер више волим у времену које је иреда мном да сшавим себе у службу Христшу. ‘А дајем вам на знање, браћо, да јеванђеље које сам ја длаиовестшо, није од човека’ (1, 11). Говорим вам ове сшвари у вези са собом да не дисшје веровали како сам кроз људску мисао иримшо учење које сада корисшим⁵². Теодор обилно користи ову врсту парафраза у свим својим тумачењима која су доспела до нас. То се најбоље може видети пре свега у његовим тумачењима Посланица апостола Павла, пошто је апостол имао обичај да се изражава у првом лицу и да се непосредно обраћа својим адресатима. Међутим, само повремено библијски текст бива тумачен тако да је проста парафраза довољна да га објасни. Стога је Теодор врло често практиковао да сједини парафразу са другим објашњењима различитог садржаја и дужине. Када се Теодор рве са неким старозаветним текстом, његово тумачење је језичког и реторичког карактера, особито стога што су обрти јеврејских израза често нејасни у грчком преводу. Он се трудио да укаже на фигуративни језички израз, наводећи његово значење.

На основу, дакле, његових ерминевтичких дела могли бисмо извући закључак да Теодор инсистира на појединим начелима, којих се тумачи морају придржавати при тумачењу Светог Писма, а то су: 1. Обавеза сваког тумача Светог Писма јесте да избегава алегоријски метод⁵³. 2. Једини логички метод тумачења јесте историјско — граматички метод. 3. Дословно тумачење, када се добро и правилно примењује, пружа пуни смисао сваком одељку Светог Писма. 4. Није добро да било који тумач верује да се испод речи текста налазе скривени појмови — тајне. 5. Тумач је дужан и треба да поштује историчност библијских догађаја и збивања. 6. Стари За-

⁵² Swete B.H., *Theodori episcopi Mopsuestini in epistolas beati Pauli comentarii. Vol. I. Introduction, Galatians-Colossianas*, Cernridge 1880, 11.

⁵³ Недавно издање *Против алегорисшја* омогућава нам да донекле одредимо Теодорову критику алегоријског тумачења. „Он оптужује алегористе да на тај начин они тумачење текста подређују вољи тумача, а не жељи да објасне оно што је заиста у тексту, како су сами тврдили. По Теодору алегористи су оправдали своју праксу указујући на библијске текстове који наизглед немају прихватаљиво значење, те су стога неодрживи у дословном смислу и могу се тумачити само алегоријски. Теодор даје разне примере текстова ове врсте, међу којима Пс. 22, 20: ‘Избави... из руке псеће јединицу моју’, и Пс. 98, 8: ‘Реке нека запљескају рукама заједно’. Он примећује да је ова наводна тешкоћа, заправо, само пример употребе фигуративног језика, наглашена извесним особинама јеврејског језика. Ова два примера постају разумљиви ако се схвате као метафоре које описују одређене историјске ситуације користећи поређења из света животиња и природе уопште. Овде се мора, у сваком случају, приметити да стварна тешкоћа у тумачењу и, самим тим, повод за сукоб двеју егзегетских тенденција, не проистиче толико из оваквих случајева где је свима јасно да је у библијском тексту коришћен фигуративни језик, колико тамо где постоји несигурност — какву је Августин запазио мање-више у време Теодора у *De doctrine Christiana III*. 5. 9 — око тога да ли библијски текст треба разумети у дословном или фигуративном смислу. Ово је пре свега случај са 2. и 3. главом Постања, чија је митолошка атмосфера и антропоморфно представљање Бога навело александријце да их тумаче у фигуративном смислу, док су се антиохијци и овде пре држали буквалног значења“. М. Simonetti, *op. cit.*, 784.

вет треба да се тумачи у светлости историјског окружења, а његови текстови да се стављају, где год је то могуће, унутар њихове историјске кохерентности. На основу свега до сада реченога могли бисмо рећи да се Теодор при тумачењу Светог Писма углавном придржавао два основна метода: дословног (буквалног) — *κατά γράμμα*, и типолошког — *τυπολογία*.

3.1. Дословно тумачење

У својим тумачењима Теодор Мопсуестијски искључиво се ослања на историјско — граматичку анализу текста и задржава се готово увек на његовом дословном смислу. Тај дословно — буквални смисао је обogaћен историјским запажањима језичког и граматичког карактера, а веома ретко доктринарног. Оно што је најтипичније, када су у питању технички поступци при тумачењу библијског текста у дословном смислу, јесте Теодорова способност да прилагоди своје тумачење историјским околностима у којима је библијска књига настала.

Теодор је свој егзегетски систем развио, као што смо рекли, искључиво у борби против алегориста. Он се према „крајностима“ алегоризма односио веома оштро. Тај антагонизам је, заправо, плод другачијег приступа тексту Светог Писма. „Ориген и Теодор се сучељавају са библијским текстом из сасвим различитих углова. За александријце, текст је тежак за тумачење утолико што је дубље значење божанске речи скривено испод вела дословног смисла, да би се обесхрабрио површан читалац, који би тексту приступио из пуке радозналости. За Теодора, међутим, једино значење текста је оно које се читаоцу преноси његовим буквалним смислом, те је стога тумач дужан да га осветли и изрази са што већом јасноћом и прецизношћу, зато што тражење нечега другог осим тог смисла представља произвољан и бескористан чин. Са те тачке гледишта, философско тумачење, при којем је учитељ текстове Платона, Аристотела или неког другог великог философа објашњавао са највећом могућом слободом и опширношћу, понудило се као инструмент јединствено прилагођен библијској егзегези александријског типа, док су сажетост и прецизно следовање тумаченом тексту — одлике својствене граматичком тумачењу — одговарале циљу антиохијског егзегете“⁵⁴.

Теодор Мопсуестијски је пренаглашавао историјску стварност библијског Откровења и одбацивао је да сагледа из другог оптичког угла симболичке и параболичке одломке Светог Писма. По његовом општем исповедању, Свето Писмо није препуно тајни или мистерија, и ништа није скривено под словом. Иако је сматрао Писмо као писану реч Божију, и поред тога, пренаглашавао је осећај за људски фактор приликом писања свештеног текста. За њега није била прихватљива *механичка* богонадахнутост. Његово тумачење није било у циљу да разоткрије скривени смисао или метафизичке појмове, већ да чује реч Божију и да је протумачи кроз читаоце њихових писаца. Свака књига Светог Писма је написана у одређеној епохи и историјском контексту, што значи да је њихова перспектива била уско повезана са историјом и животом Израилског народа, због којег је дато Откривење *свише*⁵⁵. По Теодоровом мишљењу Откривење и Свето Писмо, као писмена ризница Откривења, чврсту су повезани са историјом. Божије Откровење људима десило се на различите начине који су се збили у одређеном времену и на одређеном месту у

⁵⁴ M. Simonetti, *op. cit.*, 809.

⁵⁵ Види. Теодор Мопсуестијски, *ὑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PG 66, 648B. Такође: Теодор Мопсуестијски, *ὑπόμνημα εἰς τοὺς Δώδεκα Προφῆτας*, PG 66, 124A.

историји. Свето Писмо је стога ризница свих тих откривењских догађаја. Управо овакав Теодоров став о Светом Писму приморавао га је да тумачи и истражује сваку књигу или део књиге искључиво историјски — дословно.

Прва и основна дужност хришћанског тумача је да добро послушне писану Божанску реч, а то подразумева један свестан покушај да живи унутар историјске атмосфере библијског света и да, притом, не запоставља људску особину текста. Тумач нема право да потцењује граматичко-историјски смисао Библије. Није му допуштено да се одсеца од библијске историје, јер у супротном, он неће моћи да схвати стварност библијског откривења. Да би схватили смисао сваког појединачно текста, антиохијци су користили сва историјска и филолошка средства, али не и јеврејски језик, јер нико од њих није се бавио његовим изучавањем. Међутим, основни акценат стављан је на граматички смисао текста. Прихватили су да Писмо користи у већини случајева метафорички језик, но то их није навело да негирају граматички смисао метафоричког говора. У овом контексту може се запазити његово старање да укаже на хиперболу, зато што су алегористи врло добро користили управо ову врсту израза да би побили буквално значење текста, или да би га тумачили у христолошком смислу.

3.2. Типологија

Антиохијски богослови и њихова историјско — граматичка методологија није познавала компромис када је у питању библијска егзегеза. Штавише, они су и типолошко тумачење појединих библијских текстова ослањали на историју и слово. Крајности александријске алегоријске егзегезе натерале су антиохијске библите да развију један строго пажљив метод тумачења, како би протумачили Писмо у светлу историјске и објективне стварности. Циљ алегоријског тумачења Старога Завета био је да му се да христолошки смисао. Међутим, Теодор, као уосталом и Диодор, није желео да на теоријском плану порекне овај смисао, него пре да само сачува интегритет дословног значења. У свом делу *Коментари на књигу њорока Јоне*, Теодор је написао један необично дугачак увод, иако то обично не практикује⁵⁶. У том уводу термин *τύπος* спомиње се седам пута. То навођење термина *τύπος* Теодор вероватно чини с намером да се Јонина страдања не би схватила месијански, већ само типолошки.

У предговору, дакле, *Тумачења Јоне*⁵⁷ он, попут Диодора, примењује широко прихваћен критеријум по којем се неки историјски валидни догађаји из Старога Завета разматрају као *τύποι* Христа, пророчки антиципирани у старој икономији у функцији будућег Оваплоћења. Он такође образлаже услове које неки старозаветни догађај мора да испуни да би се сматрао као *τύπος* неког новозаветног догађаја: „На овај начин налазимо да су старе стварности предобрази оних које ће доћи, ако имају сличности са њима и, истовремено, ако показују сврсисходност у сопственом времену; но из самих догађаја постаје јасно како су те стварности инфериорне [према будућим стварностима]“⁵⁸. На овој основи, Теодор не само да наставља да приказује Јону као онога који, боље него ико, својим доживљајима предизобража

⁵⁶ Теодорови уводи су обично краћег опсега. То се може видети на основу његових тумачења на књиге *Дванаест малих њорока*, где је увод веома кратак и сажет и на основу *Коментари на Псламе*.

⁵⁷ Теодор Мопсустијски, *Υπόμνημα εἰς Ἰωνᾶν*, PG 66, 317. Изузев овог дела, Теодор веома ретко користи типолошко тумачење, за разлику од његовог блиског пријатеља Јована Златоустог. Штавише, он у својим делима сужава могућност типолошког тумачења појединих старозаветних одломака који се односе на Христа и Цркву. Види: Quasten J., *Patrology*, III, 405. Такође: J. Danielou, *The Bible and the Liturgy*, 13–14.

⁵⁸ Теодор Мопсустијски, *Υπόμνημα εἰς Ἰωνᾶν*, PG 66, 320B.

ва догађаје Исусовог људског живота, него он, такође, сматра да се већина старо-заветних догађаја може тумачити на овај начин, те наводи и неке сличне примере. Тако, на пример, у истом делу наводи, као примере, Излазак Израиља из Египта — ослобођење од греха; крвне жртве у храму — Жртва Христова, и бронзану змију — распети Христос, те примећује да се ова три догађаја помињу у Новом Завету и јасно упућују на Христа.⁵⁹ Ипак, и поред свега тога, Теодор заправо врло мало примењује овај егзегетски критеријум у својим тумачењима.

По Теодоровом схватању, да би неки одломак из Старог Завета могао бити тип — праобраз Новог, он мора имати сличности са њиме, мора бити користан у свом времену и нижи у односу на будућу стварност. Теодор је сузио начин типолошког метода тим што је сузио број старозаветних одломака који се могу тумачити као праобрази у односу на Нови Завет само на пар текстова. Сматрао је да само четири Псалма имају Месијански карактер (2, 8, 44, 109), и само пар пророчких навештаја, одбацујући и традиционалне типологије, као што је она из књиге пророка *Малахије* 4, 2, „А вама, који се бојите имена мога, грануће сунце правде“, чије христолошко значење сеже све до првих дана Цркве.

По Теодору типологија није, и не треба да се сматра, ерминевтички метод који тумач Светог Писма користи како би протумачио свете текстове. Једноставно, то је једна спољашња историјска сличност у оба Завета. Немају сви историјски догађаји Старог Завета сличности у Новом, изузев само пар случајева које тумач може да види и протумачи као „типове“, праобразе аналогних догађаја Новог Завета, али и они су, по његовом личном мишљењу, веома занемарљиви. Карактеристично је његово мишљење да ниједан догађај Новог Завета није у потпуности проиконизован у старом Завету, па чак ни оваплоћење Христово.

Када је реч о Теодоровом типолошком учењу неопходно је да споменемо и посланицу Галатима 4, 22–31 која је давала легитимност алегористима. Свети апостол Павле у оквиру антитезе Сара и Агара, и њихових синова Исмаил и Исак бележи следећим речима: „а то је речено са другим значењем (Гал. 4, 24)⁶⁰. Он ту користи термин *ἀλληγορούμενα* тј. алегоријски. Павле изражава начин на који он схвата однос са Старим Заветом: обе жене са њиховим синовима изражавају два Савеза, синовски савез ропства и нови Савез обећања у Христу. На овом месту се повезују алегоријске и типолошке црте, пошто се у дубљем смислу историје спасења која се налази иза слова о женама и њиховим синовима, повезује и једно изражавање догађаја спасења у Христу. Веома је карактеристично мишљење Јована Златоустог који тумачећи 24. стих посланице Галатима сматрао да је апостол Павле несмотрено употребио реч „алегоријски“, и да је требао да каже „типолошки“⁶¹. Теодор тумачећи овај стих апостола Павла сматра да је смисао Павловог одломка другачији од оног који прихватају алегористи. По њему апостол Павле прихвата као истинске и стварне догађаје историје Писма, док алегористи негирају историјску стварност ових догађаја⁶². Он, такође, у свом делу *Тумачење Еванђеља њо Јов-*

⁵⁹ Те примере налазимо у Новом Завету: 1. Кор. 10, 1–11; Јевр. 9, 13–14; Јов. 3, 14.

⁶⁰ „ἀτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα“. *Novum Testamentum Graece*, Nestle-Aland.

⁶¹ Јован Златоуст, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν*, PG 61, 662B. Свети Јован Златоуст је најчешће користио типолошки метод при тумачењу старозаветних текстова, но при тумачењу новозаветних текстова користио је реч алегорија и то само неколико пута. Види: Јован Златоуст, *Υπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστὴν*, PG 57, 579A; Јован Златоуст, *Υπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν*, PG 59, 461.

⁶² „Теодор овде поново доследно подиже критику коју је већ Диодор био изразио против алегоризма, упоређујући алегоријски метод александријских егзегета са овим методом код паганских егзегета, ци-

ану бележи следеће: „Сматрам као дужност сваког егзегете да тумачи речи које су већини верника неразумљиве... Много пута постоји потреба за опширним излагањем, што сматрам корисним. Егзегета не треба да се плаши опширности, јер је она потребна, поготову у оним случајевима где су јеретици са злом изменили смисао стихова“⁶³.

Управо због оваквих теолошких претпоставки и његове реакције на александријски максималистички алегоризам, Теодор минимализира Христову присутност у Старом Завету. Нови Завет му не ствара такве проблеме јер му у њему дословни смисао свештеног текста представља Христа и Цркву, па је стога његово тумачење програмски литерарно. Због тога је, с једне стране, тумачење четвртог Еванђеља, необично богатог симболичким детаљима, врло осиромашено овим приземљеним дословним тумачењем.

На основу свега до сада реченог може се јасно закључити да је Теодор Мопсуестијски био заиста велики тумач Светог Писма и да је његов допринос на пољу библијског богословља од огромног значаја. Из историје Цркве познато је да су се Оци користили различитим методама, и оне су увек у патристичкој егзегези били добродошли. Црква није никада привилеговала или апсолутизовала неку одређену методу тумачења Писма нити је неке друге методе одбацила или их прогласила непожељним у библијској егзегези. За црквене Оце циљ егзегезе је одувек био важнији од саме методе помоћу које се до њега долази. Једини недостатак код Теодора је његова крајња искључивост према алегоријском тумачењу, који је у основи и био повод да се не уврсти у број светитеља Цркве.

љајући на Филона и Оригена. У стварности, и Филон и Ориген у само неколико случајева намерно елиминишу дословни смисао текста коришћењем алегоријског метода тумачења, и то једино оних места у библијском тексту која, по њима, имају искључиво симболичко значење, као што су то многи детаљи у 2. и 3. глави Постања. Напротив, у многим другим случајевима, они су своје тумачење извели тачно на Павлов начин, односно без порицања буквалног смисла, него извлачећи из текста алегоријски смисао на вишем нивоу. Ни Филон ни Ориген, као ни Павле, нису намеравали да поричу историјско постојање Патријараха. Међутим, у овом различитом приступу Оригена тексту Старог Завета, Теодор види само знак недоследности и налази поткрепљење за своје одбацивање Оригенове методологије, наводећи грешке за које су, у његово време, били оптуживани александријци⁶⁴. М. Simonetti, *op. cit.*, 805.

⁶³ Теодор Мопсуестијски, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, CSCO II, 141.